

سیاست گذاری در نظریه تمدن دریایی؛ دو سوتوانی در مدیریت بخش اقتصاد دفاع

علیرضا عالی پور^۱

تاریخ ارسال: ۱۳۹۷/۰۴/۰۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۶/۲۳

چکیده

دوسوتوانی به عنوان یک سازه جدید مدیریتی به حوزه های فناوری، کارآفرینی، طراحی و معماری سازمان و راهبرد ورود پیدا کرده است؛ بخش اقتصاد دفاع در کشور جمهوری اسلامی ایران به دلیل شرایط خاص اقتصاد ملی و همچنین به منظور مقابله با جنگ مالی و تأمین مالی در حوزه دفاعی امنیتی، نیازمند یک رویکرد دوسوتوانی می باشد؛ از طرفی موقعیت خاص ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در بخش دریاها، ایران را یک کشور دریایی در علوم اقیانوسی معرفی می کند؛ امروزه دریا به عنوان یک نعمت الهی برای ایران علاوه بر اهمیت سیاسی و ژئوپلیتیکی دارای اهمیت نظامی و اقتصادی می باشد؛ به عبارتی دریا توانایی بالقوه برای رویکرد دوسوتوانی در مدیریت بخش اقتصاد دفاع دارد، این مطالعه با اتخاذ رویکرد پژوهش کیفی، در دو مرحله صورت گرفته است؛ در مرحله اول نظریه قدرت دریایی آلفرد ماهان مورد نقد قرار خواهد گرفت و به جای آن نظریه تمدن دریایی ارائه خواهد شد؛ در مرحله دوم در مصاحبه نیمه ساختاریافته و هدایت شونده با ۸ نفر از خبرگان راهکارهای لازم به منظور پیاده سازی تمدن دریایی باهدف دو سوتوانی در مدیریت بخش اقتصاد دفاع ارائه خواهد شد.

واژگان کلیدی: تمدن دریایی، دوسوتوانی، اقتصاد دفاع.

۱. مقدمه

یکی از سوالات بنیادی در تئوری سازمان این بوده است که کسب‌وکارها چگونه سازماندهی شوند که هم بتوانند در کوتاه‌مدت کارایی بالایی داشته باشند و هم به اندازه کافی انعطاف‌پذیر باشند که بتوانند در بلندمدت خود را با تغییرات محیطی تطبیق دهند؛ (O'Reilly III & Tushman, 2013) بر این اساس سازمان‌ها باید در درون خود ساختارهای دوگانه داشته باشند تا بتوانند میان نیازهای متضادی که با آن مواجه می‌شوند معاوضه ایجاد نمایند؛ اعتقاد بر این است تنش اساسی که در قلب مؤسسات اقتصادی وجود دارد، این بقای طولانی‌مدت در بهره‌برداری کافی برای اطمینان از قابلیت سوددهی جاری و در زمان مشابه در اکتشاف کافی برای اطمینان از موفقیت در آینده به کار گرفته می‌شود. عبارت دوهمسوتوان^۱ اولین بار توسط دونکان^۲ به کار گرفته شد، تحقیقات اولیه در حوزه دوسوتوانی سازمانی بیشتر از منظر نوآوری و یادگیری سازمانی بوده است؛ بر این مبنا دوسوتوانی بر مبنای دو مفهوم اکتشاف و بهره‌برداری روی دانش سازمانی تعریف می‌شود (مرادی و همکاران، ۱۳۹۳). یکی از مفاهیمی که نیاز به بهره‌مندی از رویکرد دوسوتوانی بوده؛ اقتصاد در بخش دفاعی و امنیتی می‌باشد؛ در نگاه سطحی ارتباط اقتصاد و دفاع، مستقیم و ساده است؛ این در حالی است که پیوند این دو مفهوم ابعاد و پیچیدگی زیادی دارد. این ارتباط و چگونگی آن به شدت مورد توجه مقامات رسمی و متخصصان در حوزه سیاست‌گذاری عمومی بوده است. بر این اساس، برنامه‌ریزی دفاعی باید به‌گونه‌ای تنظیم شود که پاسخی جامع برای مقابله با تهدیدهای عینی و ذهنی داخلی و خارجی فراهم آورد (شکوه، ۱۳۹۱: ۹۴). بر این اساس بخش اقتصاد دفاع نیازمند تعامل و بهره‌برداری بین اقتصاد سازمان‌های نظامی با سازمان‌های غیرنظامی که تشکیل دهنده یک دوسوتوانی در بخش اقتصاد دفاع خواهد بود؛ از طرفی سیاست‌گذاری در بخش دریا و حمایت از آن توسط خبرگان نظامی و غیرنظامی و حمایت مسئولین، توانایی بالقوه برای ایجاد رویکرد دوسوتوانی در بخش اقتصاد دفاع را خواهد داشت. دسترسی به دریا یکی از عوامل مهم برای توسعه اقتصادی و سیاسی کشورها بوده است؛ آلفرد ماهان با ارائه نظریه قدرت دریایی، علاوه بر توسعه قدرت دریایی آمریکا؛ باعث ایجاد یک رویکرد سلطه‌طلبانه در آمریکایی‌ها شده است؛ تا جایی که ماهان اختیار داشتن آب‌های آزاد را شرط ضروری برای رسیدن به یک قدرت جهانی دانسته و یک نگاه صرفاً یک سویه به دریا داشت، امروزه دریاهای جنبه‌های گوناگون اقتصادی، ارتباطی، نظامی و ژئوپولیتیکی اهمیت ویژه یافته‌اند و کشوری که دسترسی بیشتری به دریا داشته باشد یقیناً از اقتصاد مطلوبی برخوردار خواهد بود.

بنابراین آنچه به‌عنوان دغدغه ذهنی محقق بوده؛ ایجاد رویکرد دوسوتوانی در بخش اقتصاد دفاع بوده که محقق ضمن نقد نگاه یک سویه آلفرد ماهان پیاده سازی نظریه تمدن دریایی را به‌عنوان سیاست‌گذاری خبرگان و مسئولین در راستای دو سوتوانی بخش اقتصاد دفاع ارائه خواهد داد.

¹ Ambidextrous

² Duncan

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱. نظریه قدرت دریایی^۱ آلفرد ماهان

اغلب نظریه پردازان بانفوذ دنیا معتقدند که «مؤلفه‌های قدرت ملی» باید به صورت زیر تقسیم‌بندی شوند:

۱. قدرت سیاسی

۲. قدرت اقتصادی

۳. قدرت فرهنگی و اجتماعی

۴. قدرت نظامی

موارد مذکور دارای تقدّم و تأخر خاصی نیستند و هر کشوری که بخواهد از گزند دشمنان در امان باشد، باید با توجه به جمیع شرایط خود، تقدّم و تأخر آنها را مشخص کند و کشورهایی که دارای سواحل متصل به دریای آزاد هستند دارای فرصت‌های بیشتری در این زمینه‌ها می‌باشند. قدرت دریایی با واژه و مفهوم جنگ دریایی تفاوت دارد زیرا با معنای ژرف خود دارای چهار محور به شرح زیر می‌باشد:

۱. کنترل تجارت دریایی در صحنه بین‌الملل.

۲. استفاده از نیروی دریایی به عنوان ابزار دیپلماسی، بازدارندگی و نفوذ سیاسی در دوران صلح.

۳. عملیات نیروی دریایی در زمان جنگ در چهار محیط عملیاتی سطح دریا، زیرسطح، هوا و خشکی.

۴. فرهنگ‌سازی و ایجاد زیرساخت‌های دریایی در جامعه.

در همین رابطه آلفرد تایرماهان^۲ ابداع کننده راهبرد دریایی (۱۸۹۰ میلادی)، می‌گوید:

اقیانوس‌ها و دریاهای کره زمین، حبابی پر آب هستند که سه چهارم جدار زمین را پوشانده‌اند. هر کشور و یا ائتلافی از کشورها که قدرت فرماندهی بر این دریاهای بزرگ را داشته باشد می‌تواند ثروت دنیا را کنترل کند و از این طریق بر کره زمین مسلط شود. شرط اساسی و لازم برای این کار، وجود یک نیروی دریایی قدرتمند است که دارای پایگاه‌های عملیاتی و نظامی در داخل کشور و ماوراء دریاها باشد و با انبوهی از ناوگان تجاری، تکمیل و پشتیبانی شود. برای بهره‌گیری از حداکثر کارایی نظریه، ماهان ضروریاتی را معین کرده که او آنها را در رساله‌اش به نام «نفوذ قدرت دریایی بر تاریخ» تشریح کرده است. ماهان در تجزیه و تحلیل قدرت‌های دریایی چنین نتیجه گرفته است که برای تبدیل یک ملت به قدرت دریایی داشتن شش ویژگی اساسی ضروری است که عبارت‌اند از:

۱. موقعیت مناسب دریایی.

۲. اقلیم و منابع طبیعی مناسب به گونه‌ای که وابستگی به دریا را ایجاب و امکان‌پذیر کند.

۳. وسعت کافی سرزمین و سواحل،

۴. تعداد کافی جمعیت و نیروی انسانی.

^۱ Sea Power

^۲ Alfered. T. Mahan

۵. فرهنگ و ویژگی‌های روحیه دریایی در مردم.
 ۶. باور آگاهانه و گرایش به دریا در دولت‌مردان.
- نگاه ماهان به دریا یک تفکر سلطه‌گرانه بوده که باعث ترویج نگرش استعماری آمریکا از طریق دریا گردید.

۲-۲. ایران، کشور دریایی

بر اساس پژوهش‌های صورت گرفته و آمارهای ارائه شده از سوی مراجع رسمی، کشور ایران (در شمال و جنوب) دارای بیش از ۵۷۹۰ کیلومتر (در مقیاس ۱:۲۵۰۰) خط ساحلی است. معادل یک چهارم مساحت کشور، دریای تحت حاکمیت وجود دارد و بیش از دویست میلیون کیلومتر مربع اقیانوس و دریای آزاد به صورت مشاع قابل بهره‌برداری است. بنابراین، می‌توان در تعاریف مصطلح علوم دریایی، جمهوری اسلامی ایران را کشوری بحری به حساب آورد (عالی پور و حکیمی، ۱۳۹۴).

جمهوری اسلامی ایران به دلیل قرار گرفتن در شمال خلیج فارس، تنگه هرمز و دریای عمان و همچنین مجاورت با دریای خزر از موقعیت دریایی ویژه‌ای در منطقه و جهان برخوردار می‌باشد. واقع شدن در بیضی استراتژیک انرژی، وجود منابع سرشار نفت و گاز و سایر مواد معدنی در آب‌های سرزمینی، وجود بیش از ۳ هزار کیلومتر مرز آبی، برخورداری از ظرفیت‌های بالا در عرصه صنایع دریایی، جاذبه‌های ویژه حوزه گردشگری دریایی و سواحل مناسب جهت توسعه بنادر، انجام بیش از نود درصد مبادلات تجاری کشور از طریق دریا و ... اهمیت داشتن یک قدرت دریایی برتر در منطقه و جهان را برای کشور ضروری می‌نمایند. تاریخ نشان داده است که ضعف در دریا نه تنها فرصت‌های تاریخی را از هر کشوری سلب کرده بلکه تهدیدات جدی را تحمیل نموده است. از این رو در جهان کنونی سهولت در دریا و سیادت دریایی مافوق قدرت قاره‌ای محسوب می‌شود (محمودی، ۱۳۸۹).

۲-۳. تمدن دریایی

تمدن مفهومی بدیع و جدید است که و زمانی که درباره آن داوری می‌شود یا حکمی صادر می‌گردد، درصدی از خطا در این حکم معقول و منطقی است. «تمدن» کلمه و مفهومی است که برساخته انسان‌های سده‌های اخیر است و بر اساس آن تاریخ محدوده انسانی و جغرافیایی از ابعاد هنری، علمی، اقتصادی و ... بحث و بررسی می‌شود. بی‌شک واژه تمدن طی سده‌ها دچار دگرگونی مفهومی شده است. تمدن به‌عنوان حاصل تعالی فرهنگی و پذیرش نظم اجتماعی می‌باشد (ولایتی، ...). ساموئل هانتینگتون^۱ تمدن را این‌گونه تعریف می‌کند: بالاترین گروه‌بندی فرهنگی و گسترده‌ترین سطح هویت فرهنگی به شمار می‌رود.

اگر چه خیلی‌ها معتقدند تمدن یعنی شهرنشینی؛ اما تمدن‌هایی نیز بدون وجود شهر بوده و مراحل تمدنی را عملاً پیموده‌اند، بنابراین برخی معتقدند تمدن عبارت است از: تلاش برای آفریدن جامعه‌ای که کل بشر بتواند با هم‌نوایی در کنار یکدیگر درون آن زندگی کنند، به عبارت دیگر تمدن به معنای مرحله یا نوع خاصی

1. Samuel Huntington

از فرهنگ بوده که در عصر معینی موجودیت یافته است. تمدن می‌تواند جنبه معنوی داشته باشد و آن اهتمام در ایجاد وضع و زمینه‌ای در جامعه بوده که در آن همه افراد توانا می‌شوند و همچون اعضای خانواده‌ای واحد، با یکدیگر هماهنگ زندگانی می‌کنند. این مقصود و هدفی است که تمام تمدن‌ها هشیارانه یا ناخودآگاه آن را در نظر داشته‌اند (موسوی، ۱۳۸۷). با توجه به تعاریف تمدن، عالی پور (۱۳۹۷) نظریه تمدن دریایی را به شرح زیر بیان کرده است:

«تمدن دریایی با اساس رویکرد دریامحور، تمدنی است که نهضت‌های فکری، علمی؛ صنعتی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در بستر دریا و ارتباط با محیط دریا ایجاد شده و با مجموعه‌ای از ظرفیت‌ها و منابع همه‌جانبه که در ارتباط مستقیم با دریا بوده و با یک نگرش تفکر دریایی سعی در بهره‌مندی پایدار از دریا داشته تا انسان و جامعه دریایی را یک جامعه صلح‌جو دانسته و انسان را به سوی تعالی همراه با کمال معنوی و مادی سوق دهد»

۲-۴. دوسوتوانی - دریا - بخش اقتصاد دفاع

تعریف دوسوتوانی آسان نیست و این به دلیل مفهوم آن است که در دامنه وسیعی از زمینه‌های علمی گوناگون به کار گرفته شده است. امروزه از دوسوتوانی در حوزه‌های متعددی از جمله مدیریت استراتژیک، مدیریت نوآوری، یادگیری سازمانی و رفتار سازمانی و مدیریت استراتژیک می‌توان بهره برد (Simsek, 2009).

توانایی سازمان در استفاده از مزایای دو رفتار متضاد در ادبیات مدیریت راهبردی و کارآفرینی سازمانی دوسوتوانی سازمانی نام دارد. گیسون و بیرکینشاو (۲۰۰۴) دوسوتوانی سازمانی را توانایی سازمانی در کارایی و همزمان سازگاری با تغییرات با محیط تعریف می‌کنند. در حقیقت دوسوتوانی را بیشتر در توصیف توانایی سازمان در انجام دادن اعمال متفاوت همزمان مانند بهره‌برداری و کاوش، کارایی و انعطاف‌پذیری، یکپارچگی و تطبیق استفاده شده است (سخداری و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۳۳). مفهوم دفاع از قالب تنگ‌نظرانه گذشته خود یعنی تقویت صرف قدرت نظامی خارج شده است؛ به این مفهوم که دفاع ملی تحقق نخواهد یافت مگر آنکه تمام بخش‌ها و عناصر سازنده اقتصاد ملی از جمله نیروهای اجتماعی، تعامل سازنده‌ای باهدف بسیج و به‌کارگیری توان کشور در حوزه‌های مختلف برای تأمین نیازهای جامعه شامل حفظ هویت بومی، نظم، افزایش سلامت، مبارزه با فقر، توسعه آموزش، گسترش فناوری، افزایش رفاه و تولید اقتصادی و همزمان حضور مقتدر در اقتصاد سیاسی بین‌الملل داشته باشند. دریا این ویژگی‌ها را دارد که علاوه بر قدرت نظامی (نیروی دریایی که خود ترکیبی از نیروی هوایی، زمینی، شناور سطحی و شناور زیرسطحی می‌باشد)، توانایی داشتن اقتصاد چندجانبه داشته باشد؛ اقتصاد دریایی، حمل‌ونقل دریایی، تجارت دریایی، دیپلماسی دریایی مهم‌ترین کارکردهای چندجانبه دریا می‌باشد؛ به عبارتی در بخش اقتصاد دفاع اگر محوریت بر پایه دریا باشد؛ می‌توان انتظار رفتار دوسوتوانی از بخش اقتصاد دفاع بر مبنای دریا داشت. یکی از واقعیت‌های حال حاضر در فضای اقتصاد بین‌الملل، تقابل و درگیری اقتصادی است؛ اقتصاد دریایی ایران و بخش اقتصاد دفاع دریایی می‌تواند به‌عنوان یک مزیت برتر برای مقابله با تحریم اقتصادی و جنگ اقتصادی باشد.

۳. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از دیدگاه هدف، جزء پژوهش‌های کاربردی بوده و یک مطالعه کیفی به حساب می‌آید. به دلیل اینکه نیاز به ورود به زمینه بروز پدیده توسط پژوهشگر وجود داشته باشد و امکان تحلیل‌های عددی برای آن تقریباً موجود نبود.

جامعه آماری پژوهش از دو بخش تشکیل شده است؛ بخش اول، منابع کتابخانه‌ای، منابع مکتوب و نظریه قدرت دریایی بود بخش دوم ۸ نفر، متشکل از یک تیم سه نفره که دارای تخصص اقتصاد دریایی بوده و پنج نفر از متخصصان نظامی علوم دریایی انتخاب شدند. رویکرد نمونه‌گیری هدفمند بوده است. مصاحبه‌ها با روشی ترکیبی و سؤالات آن به صورت هدایت شده در راستای تفکر دوسویه به بخش اقتصاد دفاع با محوریت دریا بوده که کدهای استخراجی در دو مرحله کدگذاری باز و کدگذاری محوری قرار گرفتند که با نمونه‌گیری بخش اول (متون و منابع کتابخانه‌ای) تطبیق داده شدند. برای روایی پایایی کدها؛ از توافق بین کدگذاران استفاده شد.

۴. یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

۴-۱. تحلیل بخش اول داده‌ها: نظریه تمدن دریایی به‌جای قدرت دریایی در راستای ایجاد دوسوتوانی در مدیریت بخش اقتصاد دفاع

اگرچه نظریه قدرت دریایی ماهان دارای نکات مثبت بوده اما نگاه یک‌سو در نظریه مانع دوسوتوانی در بخش اقتصاد دفاع خواهد شد. به‌منظور نقد بر نظریه قدرت دریایی آلفرد ماهان، محقق با رویکرد تحلیل محتوا، دلایلی که نشان‌دهنده نگاه سلطه طلبانه و یک‌سویه ماهان به دریا بوده به شرح زیر استخراج نموده است.

جدول شماره (۱) گزاره‌های کلامی نظریه‌پرداز قدرت دریایی که نشان‌دهنده تفکر یک‌سویه و سلطه‌گرایانه به دریا

متغیر مورد بحث (نگاه یک‌سویه و تسلط‌گرا)	گزاره‌های کلامی آلفرد ماهان درباره قدرت دریایی
کنترل بر ثروت دنیا (نگاه استعماری)	هر کشور و یا ائتلافی از کشورها که قدرت فرماندهی بر دریاهای بزرگ را داشته باشد می‌تواند ثروت دنیا را کنترل کند و از این طریق بر کُره زمین مسلط شود.
(توسعه پایگاه‌های دریایی در دنیا با نگاه سلطه طلبانه)	شرط اساسی و لازم برای مسلط شدن بر کره زمین، وجود یک نیروی دریایی قدرتمند است که دارای پایگاه‌های عملیاتی و نظامی در داخل کشور و ماوراء دریاها باشد و با انبوهی از ناوگان تجاری، تکمیل و پشتیبانی شود.
فرمانروایی و نگاه تسلط‌گرایی بر دریاها	فرمانروایی بر دریا برای هر ملتی که آرزو می‌کند در عرصه شطرنج جهانی مهره مؤثری باشد و در موطن خود از حداکثر خوشبختی و امنیت برخوردار گردد، امری ضروری است.
چگونگی نگاه به دریا در کشورهای بدون دریا	قدرت‌های زمینی، که به دریا دسترسی ندارند، هر قدر هم بزرگ باشند، محکوم به فنا و زوال هستند؛ زیرا چنان‌که ماهان خاطر نشان می‌کند، زمین تقریباً مانعی سخت است، در حالی که دریا همانند دشت و جلگه است.

متغیر مورد بحث (نگاه یک‌سویه و تسلط گرا)	گزاره‌های کلامی آلفرد ماهان درباره قدرت دریایی
فراموش شدن مدنیت	ماهان بیان می‌کند اصطلاح قدرت دریایی به‌طور عمدی برای عنوان کتاب انتخاب کرده‌ام تا جلب توجه کند و میان عموم رواج یابد و به‌طور عمدی واژه نیروی دریایی را کنار گذاشتم چون از لحاظ جلب توجه مردم و جای گرفتن در ذهن آنان، خیلی ضعیف بود.
نگاه صرفاً نظامی و یک‌سویه به دریا	تاریخ قدرت دریایی، هر چند شامل کلیه عوامل و اموری است که موجب قدرت و توانایی مردم ساحل‌نشین می‌گردد، ولی اکثراً عبارت از تاریخ قدرت نظامی است.
قدرت اقتصادی با تسلط بر دریا معنا پیدا می‌کند.	ماهان نشان دادن مناسبات مشترک بین تاریخ نیروی دریایی و تاریخ سیاسی بوده است. زیرا وی کاملاً اطمینان داشت که قدرت اقتصادی، دوش‌به‌دوش تسلط دریایی پیش می‌رود و به دارنده چنین قدرتی امکان کسب موقعیت مؤثرتری در امور جهانی می‌دهد.

با توجه به گزاره‌های کلامی موجود در جدول (۱) که نشان می‌دهد نگاه آلفرد ماهان به دریا یک نگاه توسعه‌طلبانه و سلطه‌جویانه بوده که اولاً با مباحث ارزشی و اخلاقی در تناقض می‌باشد؛ ثانیه امروزه بحث توسعه پایدار و محیط‌زیست سبز مطرح می‌باشد که نظریه قدرت دریایی را مورد نقد قرار می‌دهد؛ متغیرهایی که باعث نقد به نظریه یک‌سویه قدرت دریایی بوده، به شرح زیر می‌باشد:

- وجود دریا برای بشریت به‌عنوان یک نعمت الهی.
 - توجه به نیازهای نسل آینده از دریا و بستر دریا.
 - دریا نیازمند اخلاق محیط زیستی.
 - نگاه صلح و آرامش به دریا به‌جای نگاه سلطه‌گرایانه.
 - دریا نماد توسعه بین ملت‌ها و دولت‌ها به‌جای کشمکش و درگیری نظامی.
 - سلطه طلبانه و حاکمیتی و یا به عبارتی مستعمر آلفرد ماهان به دریا.
 - جای خالی فرهنگ و اخلاق و ارزش‌های یک کشور دریامحور در نظریه قدرت دریایی.
 - دریا و ارتباطات همراه با احترام میان ملت‌ها.
 - توجه به دریا، علوم و فنون دریایی، تجهیزات و صنایع دریایی در کشورهایی که حتی به دریا راه ندارند که در نظریه قدرت دریایی به آن پرداخته نشده است.
- از طرفی در دکتترین فعلی ایالت متحده آمریکا هنوز نظریات ماهان مورد توجه جدی بوده تا جایی که آمریکایی‌ها اعتقاد دارند که امروزه بسیار ارزشمند می‌شود اگر رهبری نیروی دریایی برای آغاز مطالعات راهبردی به‌طور عام و مطالعات افکار ماهان به‌طور خاص فشار وارد نماید.
- از این جهت که ممکن است نیروهای مسلح دریایی در منطقه پر آشوب آسیا- پاسفیک با محیط‌های ناشناخته مواجه شوند. راهبرد شناسان در کشورهای در حال شکوفایی از نظر قدرت دریایی همانند چین تبدیل

به بزرگ‌ترین پیروان ماهان شده‌اند. راهبرد شناسان چینی مفاهیم ماهان را به‌طور کامل مطالعه و درک نموده‌اند و در تلاش‌اند در دنیایی پوست مدرن (جدید) امروزی آن ایده‌ها را به نیروهای مسلح خود تفهیم نمایند (James etl, 2017).

بنابراین محقق به‌منظور ایجاد یک رویکرد صلح طلبانه به دریا و همچنین ایجاد یک نگاه دوسوتوانی در بخش اقتصاد دفاع، نظریه تمدن دریایی را به‌جای نظریه قدرت دریایی ارائه نموده که بیستمین همایش صنایع دریایی ایران این نظریه در قالب یک مقاله ارائه گردیده است؛ نظریه تمدن دریایی نظریه تمدن دریایی با اساس رویکرد دریامحور، تمدنی است که نهضت‌های فکری، علمی، صنعتی، اجتماعی و اقتصادی در بستر دریا و ارتباط با محیط دریا ایجاد شده و با مجموعه‌ای از ظرفیت‌ها و منابع همه‌جانبه که در ارتباط مستقیم با دریا بوده و با یک نگرش تفکر دریایی سعی در بهره‌مندی پایدار از دریا داشته تا انسان و جامعه دریایی را یک جامعه صلح‌جو دانسته و انسان را به سوی تعالی همراه با کمال معنوی و مادی سوق دهد؛ در این نظریه تفکر توسعه پایدار دریامحور در مسئولین ارشد کشور وجود دارد؛ تفکر قداست محور به آب و دریا وعدم نگاه تسلط محور بر منابع آبی بسیار حائز اهمیت است و فرهنگ دوستی با دریا مطرح می‌باشد؛ همچنین رویکرد تعامل محور، دیپلماسی محور و صلح محور به ناوگان نیروی دریایی علاوه بر رزم دریایی وجود داشته و سرمایه اجتماعی دریامحور در ترکیبی از ناوگان تجاری، نظامی، کار دریایی، نخبگان دریایی، شهرهای دریایی و کشور دریایی وجود دارد.

پیاده‌سازی نظریه تمدن دریایی؛ نگاه به سوی به دریا را تبدیل به یک رفتار دوسوتوانی نموده و اقتصاد بخش دفاع همزمان قابلیت بهره‌برداری از دریا در بخش نظامی و غیرنظامی با رویکرد توسعه پایدار و توجه به نیازهای نسل آتی را دارد.

۴-۲. تحلیل بخش دوم داده‌ها: دریا - تمدن دریایی و اقتصاد دوسوتوانی در بخش دفاع

با توجه به اینکه در مرحله اول نظریه تمدن دریایی مورد تأیید خبرگان علوم دریایی و مسئولین نظامی قرار گرفت؛ در این مرحله به‌منظور شناسایی مؤلفه‌هایی که در راستای ایجاد یک اقتصاد دوسوتوانی در بخش دفاع و با محوریت تمدن دریایی بوده انجام گرفت که در این راستا ضمن در نظر گرفتن مبانی نظری، گزاره‌های کلامی ۸ نفر از خبرگان که به صورت هدفمند انتخاب شده بودند در فرآیند کدگذاری قرار گرفتند؛ کدگذاری داده‌ها در دو مرحله انجام شده است. در مرحله نخست کدگذاری (کدگذاری باز)، تعداد ۲۵ کد مقدماتی شناسایی شد که پس از پالایش و ادغام کدهای مشابه، ۲۰ کد نهایی شناسایی شدند جدول (۲).

جدول شماره (۲) نتایج کدگذاری باز داده‌ها

مجموع	منبع کد								کد شناسایی شده	ردیف	
	شماره مصاحبه										مبانی نظری تحقیق
	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱			
۵	۰		۱	۰	۱	۰	۱	۱	۱	بنادر و مسئولیت اجتماعی؛ نگاه مدنیت محور بنادر و سرمایه گذاری برای توسعه اقتصاد محلی، ملی و ایجاد دوسوتوانی در بخش اقتصاد بنادر	۱
۸	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	ارتباط کریدور زمینی با بنادر شرقی کشور (توسعه راه، ایجاد کننده مدنیت در سواحل)	۲
۴	۰	۱	۰	۱	۱	۰	۱	۰	۰	توسعه صنایع دفاعی و نظامی در سواحل جنوب و انتقال صنایع داخل ایران به شهرهای ساحلی باهدف توسعه دوسوتوانی در صنایع کشور	۳
۶	۱	۰	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱	ضمن در نظر گرفتن نقاط مثبت نظریات آلفرد ماهان؛ توجه ویژه به نظریه تمدن دریایی شود.	۴
۴	۱	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۱	افزایش تعداد استان‌های ساحلی و ایجاد ارتباط دریایی برای استان‌های فارس، کرمان، کهگیلویه و بویراحمد، قزوین، سمنان باهدف توسعه بنادر و تقویت اقتصاد استان‌های ساحلی	۵
۴	۱	۱	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰	ماهیت بین‌المللی و رقابتی بودن تجارت دریایی نشان‌دهنده اهمیت دوسوتوانی در بخش اقتصاد دفاع	۶
۶	۰	۱	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۱	توسعه جمعیت شهری سواحل و کمتر شدن فواصل بین شهرهای و روستاهای ساحلی کشور	۷
۵	۱	۰	۱	۱	۱	۰	۱	۰	۰	توجه ویژه به ارتباط الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی با محوریت دریا	۸
۴	۱	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۱	ترویج گردشگری دریایی، گردشگری نظامی دریایی در کشور در راستای دوسوتوانی گردشگری دریایی	۹
۴	۰	۱	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۱	توسعه شهرنشینی ساحلی و تداوم زندگی ساحلی و جذب ساکنان ساحلی در سازمان‌های دریایی کشور	۱۰
۶	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۰	۱	۱	ساماندهی به پراکندگی سازمان‌های دریایی و ایجاد وزارت دریانوردی در راستای ارزش آفرینی در اقتصاد دریایی، بخش اقتصاد دفاع دریا و اقتصاد ملی	۱۱

۱۲	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۰	مشارکت و سرمایه‌گذاری مشترک دانشگاه‌های نظامی و غیرنظامی در صنایع دریایی
۱۳	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۰	۰	۰	توسعه رشته‌های تحصیلی اقتصاد بین‌رشته‌ای نظامی و غیرنظامی با محوریت علوم دریایی در راستای دوسوتوانی رشته‌های تحصیلی دفاعی
۱۴	۱	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	همکاری صنایع نظامی با شرکت‌های چندملیتی در بخش صادرات تجهیزات نظامی و دریایی باهدف دوسوتوانی بخش اقتصاد دفاع
۱۵	۱	۱	۰	۰	۱	۰	۰	۱	۰	وجود شبکه مالی بین کشورهای اقیانوس هند و حاشیه دریایی خزر
۱۶	۱	۱	۱	۰	۱	۰	۱	۱	۰	حمایت از ائتلاف‌های منطقه‌ای دریایی همانند IONS
۱۷	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۱	۱	۰	برنامه‌ریزی برای دیپلماسی دریایی با محوریت ناوگان‌های نظامی با عنوان پشتیبان دیپلماسی سیاسی و مدیریت بخش اقتصاد دفاع
۱۸	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۰	۱	۱	ایجاد پایگاه‌های نظامی در سواحل شرق کشور و توسعه زیرساخت‌های دریایی از جمله ناوگان‌های قوی دریایی و تجاری باهدف دوسوتوانی در تجارت دریایی
۱۹	۱	۱	۱	۰	۱	۰	۱	۱	۱	توسعه فرهنگ دریا و دریانوردی با همکاری صداوسیما و نظام آموزشی برای ورود دانش آموزان و دانشجویان به فعالیت‌های دریایی
۲۰	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۰	ایجاد پژوهشکده‌ها و مراکز رشد نظامی با توجه به آمایش سواحل در راستای مدیریت بخش اقتصاد دفاع با محوریت اقتصاد دریایی

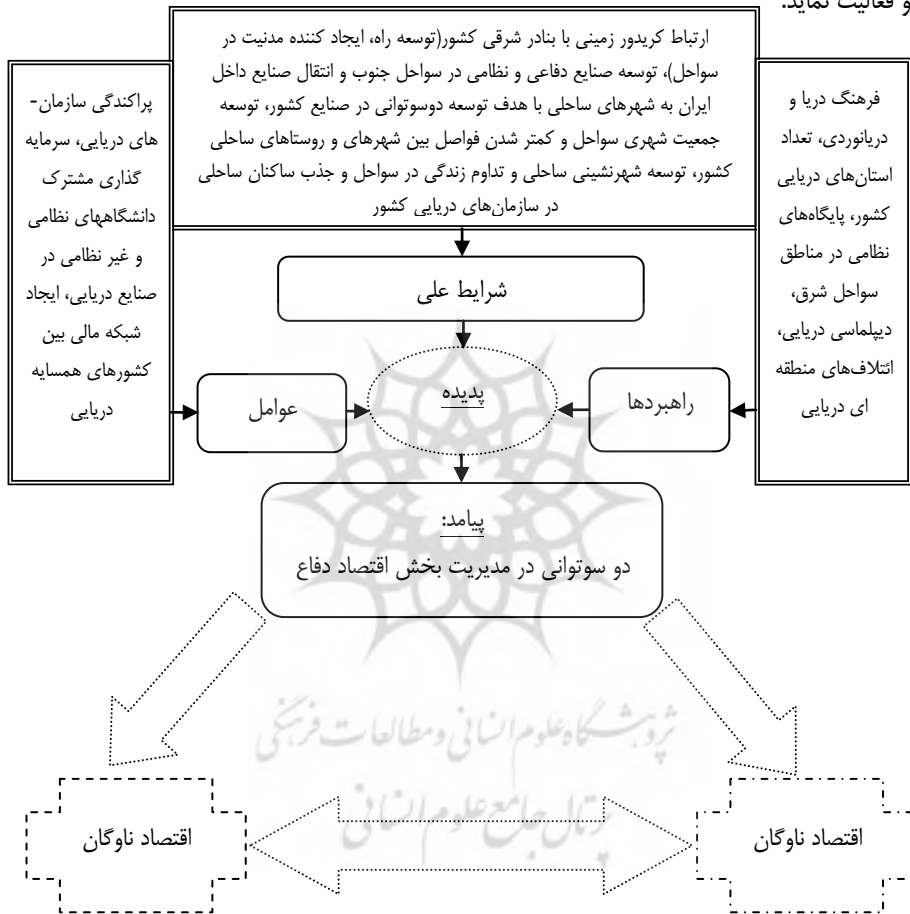
در دومین مرحله، کدگذاری محوری انجام شد. این کدگذاری با استفاده از سازه‌های مدل کدگذاری محوری (حول پدید مورد بررسی) انجام شده است که عبارتند از: ۱. شرایط علی ۲. پدیده محوری ۳. شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر ۴. راهبردهای عمل ۵. پیامدها؛

جدول شماره (۳) نتایج کدگذاری محوری کدها

ردیف	طبقه اصلی	کد باز	
۱	شرایط علی	ارتباط کریدور زمینی با بنادر شرقی کشور (توسعه راه، ایجاد کننده مدنیت در سواحل)	
۲		توسعه صنایع دفاعی و نظامی در سواحل جنوب و انتقال صنایع داخل ایران به شهرهای ساحلی	
۳		باهداف توسعه دوستوانی در صنایع کشور	
۴		توسعه جمعیت شهری سواحل و کمتر شدن فواصل بین شهرهای و روستاهای ساحلی کشور	
۵	پدیده محوری	توسعه شهرنشینی ساحلی و تداوم زندگی در سواحل و جذب ساکنان ساحلی در سازمان‌های دریایی کشور	
۶		ضمن در نظر گرفتن نقاط مثبت نظریات آلفرد ماهان؛ توجه ویژه به نظریه تمدن دریایی شود.	
۷	راهبردها	توجه ویژه به ارتباط الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی با محوریت دریا	
۸		توسعه فرهنگ دریا و دریانوردی با همکاری صداوسیما و نظام آموزشی برای ورود دانش آموزان و دانشجویان به فعالیت‌های دریایی	
۹		توسعه رشته‌های تحصیلی اقتصاد بین‌رشته‌ای نظامی و غیرنظامی با محوریت علوم دریایی در راستای دوستوانی رشته‌های تحصیلی دفاعی	
۱۰		ایجاد پژوهشکده‌ها و مراکز رشد نظامی با توجه به آمایش سواحل در راستای مدیریت بخش اقتصاد دفاع با محوریت اقتصاد دریایی	
۱۱		افزایش تعداد استان‌های ساحلی و ایجاد ارتباط دریایی برای استان‌های فارس، کرمان، کهگیلویه و بویراحمد، قزوین، سمنان باهدف توسعه بنادر و تقویت اقتصاد استان‌های ساحلی	
۱۲		ایجاد پایگاه‌های نظامی در سواحل شرق کشور و توسعه زیرساخت‌های دریایی از جمله ناوگان‌های قوی دریایی و تجاری	
۱۳		برنامه‌ریزی برای دیپلماسی دریایی با محوریت ناوگان‌های نظامی با عنوان پشتیبان دیپلماسی سیاسی و مدیریت بخش اقتصاد دفاع	
۱۴		حمایت از ائتلاف‌های منطقه‌ای دریایی همانند IONS	
۱۵		ساماندهی به پراکندگی سازمان‌های دریایی و ایجاد وزارت دریانوردی در راستای ارزش آفرینی در اقتصاد دریایی، بخش اقتصاد دفاع دریا و اقتصاد ملی	
۱۶		مشارکت و سرمایه‌گذاری مشترک دانشگاه‌های نظامی و غیرنظامی در صنایع دریایی وجود شبکه مالی بین کشورهای اقیانوس هند و کشورهای حاشیه دریایی خزر	
۱۷		ماهیت بین‌المللی و رقابتی بودن تجارت دریایی نشان‌دهنده اهمیت دوستوانی در بخش اقتصاد دفاع	
۱۸		پیامدها	ترویج گردشگری دریایی، گردشگری نظامی دریایی در کشور در راستای دوستوانی گردشگری دریایی
۱۹			همکاری صنایع نظامی با شرکت‌های چندملیتی در بخش صادرات تجهیزات نظامی و دریایی باهدف دوستوانی در بخش اقتصاد دفاع
۲۰	بنادر و مسئولیت اجتماعی؛ نگاه مدنیت محور بنادر و سرمایه‌گذاری برای توسعه اقتصاد محلی، ملی و ایجاد دوستوانی در بخش اقتصاد بنادر		

۳-۴. تحلیل نهایی: ارائه الگوی دو سوتوانی در مدیریت بخش اقتصاد دفاع بر پایه پیاده‌سازی نظریه تمدن دریایی

آخرین مرحله یافته‌ها تمامی طبقات، حول طبقه محوری یکپارچه شده‌اند که نتیجه آن در شکل ۱ ارائه شده است؛ در این الگو مدیریت بخش اقتصاد دفاع بر پایه دریا و با پیاده‌سازی تمدن دریایی می‌تواند همزمان در دو سو فعالیت نماید.

شکل شماره (۱) الگوی دو سوتوانی در مدیریت بخش اقتصاد دفاع بر پایه پیاده‌سازی نظریه تمدن دریایی

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۵-۱. نتیجه‌گیری

شرایط حساس اقتصادی کشور، ایجاب می‌نماید که بخش اقتصاد دفاع بتواند در دو جبهه فعالیت نماید. به عبارتی بخش اقتصاد دفاع توانایی انجام دادن فعالیت‌های به ظاهر متضاد را داشته باشد؛ یکی از حوزه‌هایی که بخش اقتصاد دفاع می‌تواند فعالیت‌های متعارض انجام دهد؛ حوزه دریا می‌باشد؛ محیط دریا، ظرفیت‌های دریایی و کار دریا توانایی انجام فعالیت‌های اقتصادی دفاعی و غیر دفاعی را دارد. دریا همیشه محوریت فعالیت اقتصادی بوده تا جایی که در آغاز انقلاب دریانوردی در سده‌ی شانزدهم؛ ساحل‌های دریایی، آرام‌آرام و بیش از هر جای دیگر زمین، جمعیت‌ها و فعالیت‌ها را به سوی خود کشاندند. به گونه‌ای که در آغازین سال‌های قرن ۲۱، حدود دو سوم مردم جهان یعنی رقمی معادل ۳,۷ میلیارد نفر در حاشیه ۶۰ کیلومتری از دریا زندگی می‌کنند؛ از طرفی کشورهایی که دسترسی به دریا و توان استفاده از آن را داشته‌اند، توانسته‌اند قدرت و نفوذ خود را در جهان توسعه دهند. یکی از مهم‌ترین نظریه در حوزه دریا؛ نظریه قدرت دریایی آلفرد ماهان بوده که هم اکنون نیز مورد توجه آمریکایی‌ها و حتی آسیائی‌ها قرار گرفته است؛ امروزه نیروی دریایی آمریکا بازخوانی نظریات ماهان را در اولویت قرار داده است. افسران نیروی دریایی آمریکا معتقدند سرنوشت ایده‌های تاکتیکی و منطق قدرت دریایی ماهان هرچه که باشد، علی‌رغم پیشرفت‌های تکنولوژیکی، تغییرات در منافع ژئواستراتژیکی و گذر زمان، منطق قدرت دریایی وی همچنان زنده و پا برجاست. آنان معتقدند که آسیایی‌ها و خصوصاً کشور چین پیرو نظریات ماهان می‌باشد؛ بنابراین کشورهای که توجه به نظریه قدرت دریایی ماهان دارند؛ علاوه بر تقویت نیروی دریایی خود در بخش اقتصاد و خصوصاً بخش اقتصاد دفاع بسیار توسعه‌یافته‌اند؛ محقق در این تحقیق ضمن توجه به نقاط مثبت نظریه قدرت دریایی ماهان؛ اعتقاد داشته که نظریه قدرت دریایی ماهان باعث توسعه نگاه سلطه‌گرایانه و استعماری آمریکائی‌ها از طریق دریا شده است؛ بنابراین محقق در مرحله اول تحلیل داده‌ها؛ با در نظر گرفتن آرمان‌های جمهوری اسلامی و همچنین پیاده‌سازی الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت، نظریه تمدن دریایی را که یک نگاه ارزشی و صلح‌طلب و همچنین یک تفکر توسعه‌یافته پایدار به دریا داشته؛ به جای نظریه قدرت دریایی ارائه نموده است؛ از طرفی به دلیل شرایط خاص اقتصاد نظام جمهوری اسلامی و رویارویی با جنگ تحریم‌ها نیاز به یک دوسوتوانی در مدیریت بخش اقتصاد دفاع بوده که با سرمایه‌گذاری در تمدن دریایی این اقتصاد دوسوتوانی پیاده‌سازی خواهد شد؛ به همین منظور محقق در مرحله دوم تحلیل داده‌ها، ضمن در نظر گرفتن مبانی نظری تحقیق و نتایج مرحله اول تحلیل داده‌ها؛ در مصاحبه با ۸ نفر از خبرگان، شرایط علی، زمینه‌ای، راهبردها، پدیده محوری و پیامد که منجر به ایجاد دوسوتوانی در مدیریت بخش اقتصاد دفاع با محوریت تمدن دریایی شده را مورد بررسی قرار داد. محقق در این تحقیق نتیجه‌گیری نموده که دریا عرصه‌ی تمدن‌سازی بوده و نه جنگ و استعماری و از طرفی توانایی ایجاد دوسوتوانی در مدیریت بخش اقتصاد دفاع را که شامل اقتصاد ناوگان تجاری و اقتصاد ناوگان نظامی را دارا می‌باشد.

۵-۲. پیشنهادها

- اقتصاد دو سوتوان نیاز به تغییر افکار و عملکرد مسئولان تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر به سمت دریا و به عبارتی بخش اقتصاد دفاع دریا پایه دارد.
- توجه ویژه مسئولین به توسعه ابعاد مختلف تمدن دریایی در جنوب و شمال کشور.
- حمایت خبرگان نظامی از بخش اقتصاد دفاع دریا در راستای دوستوانی.
- توسعه مهارت‌های دوسویی در کارکنانی که با دریا ارتباط دارند (مهارت ناوگان تجاری و ناوگان نظامی)
- معماری سازمان‌های نظامی به‌سوی دوستوانی حرکت نماید.
- پیاده‌سازی فرهنگ دریا و دریانوردی در بین مردم و مسئولین.
- سرمایه‌گذاری در صنایع دفاعی و تجهیزات با محوریت دریا.

منابع و مأخذ

منابع فارسی

- سخدری، کمال؛ ضیاء، بابک و جوهریان زاده، فاطمه (۱۳۹۴)، بررسی عوامل مؤثر بر دوستوانی سازمانی فرانچایزرها، ۸(۴): ۶۴۸-۶۳۱.
- شکوه، حسن (۱۳۹۱)، اقتصاد و دفاع ملی: چارچوبی برای مطالعه، فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۵(۳): ۹۳-۱۱۸.
- عالی پور، علیرضا (۱۳۹۷)، نظریه تمدن دریایی به جای قدرت دریایی، بیستمین همایش صنایع دریایی ایران.
- عالی پور، علیرضا و حکیمی، خرداد (۱۳۹۴)، نگرشی نوین به تربیت و آموزش در دانشگاه علوم دریایی، انتشارات دانشگاه علوم دریایی.
- محمودی، مهرداد (۱۳۸۹)، جهانی سازی و سیادت دریایی، فراقدرت قاره‌ای»، مجله پیام دریا، شماره ۱۹۷.
- مرادی، محمود؛ ابراهیم پور، مصطفی و ممبینی، یعقوب (۱۳۹۳)، تبیین دوستوانی سازمانی به عنوان مفهومی نوین در مدیریت سازمان‌های دانش بنیان، فصلنامه رشد فناوری، ۱۰(۴۰): ۲۷-۱۸.
- موسوی، جمال (۱۳۸۷)، توین بی و نظریه پیدایش و سقوط تمدن‌ها، مجله سخن تاریخ، ۲: ۱۱۶-۱۰۱.

منابع لاتین

- Dr.james R.Holmes and Commander Keuin j.Delamer.(2017). Mahan Rules, Journal of Proceeding, U.S Navy.
- Gibson, C. B., & Birkinshaw, J. (2004). The antecedents, consequences, and mediating role of organizational ambidexterity. *Academy of Management Journal*, 47(2), 209-226.
- Simsek, Z. (2009), "Organizational Ambidexterity: Towards a Multilevel Understanding", *Journal of Management Studies*, vol. 46, no. 4, pp. 597-624.

پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی